

DHAYMO

Sakariye Haaruuni

DHAYMO

Dhaymo

Dhaymo

Xanuunnada ugu Waaweyn ee Dhu Dhaca
Qalbiga, Kuwaas oo ka Daboola Samaha,
Kuna Daadihiya Surmoseegtada iyo
Gunnimada, iyo Qaabka la iskaga
Daweeyo Xanuunnadaas.

Sakariye Haaruuni

“Damiirku hadduu qallalo
Hadduu dufan-raadis yahay
Daliilka hortiisa yaal
Waxaa ka beegan daah
Dadkuna badi waa sidaa
Dekana gacal bay qabeen
Dagaal ramatay noqdeen
Dabrayn iyo weerarbay
Runtii kaga duubantahay
Xaqiiqada daahirkaa
Dulmay kaga hoos jiraan
Abuurta ma daawadaan
Dambay kala boobayaan
Dushooda ma eegayaan
Docbay kaga fooraraan.”

__Abwaan Hadraawi: Dabahuwan.

HIBAYN

Dhiganahan waxa aan u hibeeyey dhammaan qof kasta oo la il daran aafeeyayaasha qalbiga. Qof kasta oo naftiisu Meesha ay ku hoosayso in uu ogaado aan marna u kuurgalin, ama u guurgalay se aan wali go'aan ku gaadhin sidi uu isaga goyn lahaa caadadaa ciddiisi ka reebtay, caynka uu yahayna casishay. Qof kasta oo jecel in uu nafta isagu xadhigga iyo xakamaha u hayo, ee aanay iyadu u haynin.

MAHADCELIN

Mahad oo dhan waxa leh Allaah, oo inoo suuregaliyey in aynu si nabadqab ah ku dhammaynno bug-yarehan, waxa iyaguna mahadsan dhammaan walaalihi igu dhiirrigaliyey in aanan joojin buugaagta ku soo baxaysa habka (PDF)ka ah, ka dib marki uu faafay buuggi (30 Dhacdo iyo Saddex Cashar). Waxaana walaalahaas ugu horreeya Isxaaq Cabdullaahi (Cukaashe) iyo Drs. Idil Cusmaan Axmed, oo hadalkoodi aan ku go'aansaday qoridda bug-yarehan.

AFEEF

Camal kasta oo uu Adamuhu qabanayaa ma waayo gaabis iyo god-daloollo, sidaas aawadeed waxa aan ka cudurdaaranayaa gef kasta oo aad kala kulanto buug-yarehan inta aad akhriyeyso, waxaanan kuu sheegayaa in aanu ahayn ula-kac, oo uu yahay mid qasad la'aan u dhacay. Wixi aad aragti qabto, talo, tusaale iyo toosinba waxa aad igula wadaagi kartaa baraha bulshada ee aan adeegsado, sida: Facebook (Sakariye Haaruuni) Gmail: (zakariyecabdullaahi@gmail.com).

HORDHAC

Sida aynu ogsoonnahay waxa bulshadeenna Soomaalida ah dhexdeeda ku yar qoraalka, inkasta oo uu marba marka ka dambaysa sii kordhayo oo kobcayo, haddana fufka kacay ee qalin-maalka ahi ma badna inta ay u qalin-qaataan qodobada ku saabsan nafta iyo u-kuurgalkeeda, oo qoraayaddeennu inta badan mawduucyo aa badnayn buu midba dhinac ka istaagaa. Waana arrin cudurdaar leh, oo marka uu shaygu ku cusubyahay bulshada in uu dhammaystirmo, oo dhan walba laga istaagaa waxa ay qaadataa muddo.

Marka aynu qodabkan __nafta iyo quudinteeda__ ka hadlaynno waxa aad u mudan in aynu baraarujinno in qofka ugu badan ee u banbaxay uu yahay ustaad C/xikiim Obsiiye, oo dhammaan buugaagta uu tarjumay ay yihiin kuwo qofka naftiisa dhisiya, dhanka iimaanka. Waxaana buugaagtaas ka mid ah:

- ١- Socdaalka Samada toddobaad
- ٢- Salaad baa i dhaaftay
- ٣- Dhambaallada Qur'aanka

ξ- Qummane.

Waa buugaag dhammaantood mudan in uu mid kasta oo innaga mid ahi akhriyo, taxiisa dhiganayaashana aanay ka maqnaan, siiba buugga (Socdaalka Samada toddobaad), isaguna __Ustaad Obsiiye__ aad baa uu ugu mahadsanyahay buugaagtaas iyo kuwa kale ee uu soo wado, wax badan bay ka beddeleen bulshada.

Buug-yarehan aad hadda akhriyeyso ee (Dhaymo), waxa uu ka hadlayaa badi afooyinka iyo xanuunnada qalbiga ku dhaca, ee keena in uu qofku noqdo mid maahsan, kana mooggan garashada xaq iyo u-garaabidda xaqiiqada, sida:

١. Isla-weynida

٢. Kibirka

٣. Yasitaanka/liididda/santaagga/xaqiraadda dadka kale

٤. Caannimo-doonka

٥. Istusnimada

٦. Isla-cajabidda, iwm. Waa xanuunno haddii ay qofka ku dhacaan ay adagtahay in uu ifka iyo aakhiraba wax ka qabsado, haddii uu ka

qabsadana aanu wax roon ka qabsan, ee uu noqonayo mid raran cagaha/lugaha kula jira.

Xanuun kasta oo aynu ku soo qaadnayno buuggan waxa aynu ka istaagi donnaa dhawr dhinac; si uu qofka akhrisanayaa xog fiican uga helo, sida dhinaca:

١. In aynu xumaanta iyo cidhib-dambeedka xun ee uu leeyahay xanuunkaasi sheegno.
٢. In aynu qisooyin dad uu xanuunkaasi helay iyo sida ay noqdeen keenno.
٣. In aynu xalkiisa iyo xeeladda lagaga badbaadi karo wax ka sheegno.
٤. In aynu inta karaankeenna ah keenno, oo buuggan ku soo qaadanno suugaan, taas oo ah xikmado iyo mahadhooyin ku saabsan kolba qodabka aynu maraynno.

Dhammaan xogaha aynu ku sheegaynno buuggan waxa aynu ku dadaali donnaa in aynu ka dhigno kuwo raadraac leh, oo aynu ka soo qaadannay ciddii ugu mudnayd in ay mawduucaas wax ka dhahaan, kana dhiteeyaan.

IS-TUSNIMADA

Qeexid

Is-tusnimadu waxa weeyaan: (in qofku waxa uu qabanayo aanu u qaban Alle dartii, ee maanka iyo maskaxda uu ku hayo dadka, oo uu isleeyahay iyagu haku arkaan, maqlaan, dareemaan, ogaadaan waxa aad qabanayso) (').

Sida aad qeexitaankeeda ka aragto is-tusnimadu waa xanuun qalbiya, oo meesha laga samaynayaa aanay ahayn xubnaha muuqda ee qofka, ee ay tahay sawirasho gudeed oo uu qofku maanka iyo maskaxda ka go'aansanayo.

Inkasta oo dibadda iyo xubnaha muuqda ee qofka laga dareemi karo waxa uu uga danleeyahay waxa uu samaynayo, haddana lama hubo, oo hoosta lagama xaarriiqi karo ujeedka dhabta ah ee qofka. Haddii waxa uu qofka kale samaynayaa ay innaga innala yihiin is-tusnimo ama Alle-dariinnimo (Ikhlaas), ma caddayn karno dhab ahaanta waxa ay aynu dareennay ee inoo muuqda, qofkana kuma xukumi karno

١٣٣. b | كتاب التعريفات ١

dareenka aynu innagu ka qaadannay waxa uu samaynayo, oo ma odhan karno: “hebal | heblaayo waa istus”; oo waxa dhici kara in uu isaga oo qofka ay ka muuqato astaamihi (calaamadihi) Alle-dartiinnimadu (Ikhlaas) uu istus yahay, innagana inoo muujinayey Alle-dartiinnimo ama uu istus innoola eekaado, uu se Alle u abuuray dhaq-dhaqaaqa, kartida, dhiirranaanta, bulshaawinnimada iwm, ee aynu ugu malaynnay in uu sifada is-tusnimada leeyahay.

Iyada oo aynu maanka ku garanayno in aanay wax wacan ahayn in uu qofku wax kasta ama wax ka mid ah waxa uu falayo, oo uu qabto dano uu dadka kaga raadinayo aanay wax wacan ahayn, haddana waxa fiican bal diinteenna Islaamku waxa ay ka tiri wax ka mid ah in aynu soo qaadanno.

Alle isaga oo ka hadlaya in cibaadada isaga daraaddii loo sameeyo, cid kalena aan lala wadaajin ayaa waxa uu yidhi:

﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهٌُ وَاحِدٌ ۚ فَمَن كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ ۚ﴾
 أَحَدًا ﴿٢﴾.

“Waxa aad ku dhahdaa dadka anigu waxa aan ahay aadame idinka oo kale ah, waxaana la ii waxyoodaa in Allihiinnu uu yahay mid keli ah, ee kii doonaya in uu Rabbigii la kulmaa ha sameeyo camal wanaagsan, Rabbigiina yaanu Cibaadada cid ula wadaajin.”

Sidoo kale Nibaga (SCW) ayaa isaguna yidhi:

"إن أخوف ما أخاف عليكم الشرك الأصغر، قالوا وما الشرك الأصغر يا رسول الله؟ قال الرياء، يقول الله عز وجل لهم يوم القيامة إذا جزي الناس بأعمالهم: "أذهبوا إلى الذين كنتم تراءون في الدنيا فانظروا هل تجدون عندهم جزاء" (٣).

^٢ Suuradda Al-kahdi, Aayadda: ١١٠.

^٣ Musnadu Axmed (٢٣٦٣٠).

“waxa ugu badan ee aan idiinka baqayaa waa Shirkiga yar”, markaas ayey saxaabadi ku dhaheen: “Rasuulki Allow waa maxay Shirkiga yar?” markaasuu yidhi: “Is-tusnimada, Alle ayaa maalinka Qiyaame, marka dadka la xisaabiyo kuwi Is-tusyada ahaa ku odhanaya: “u taga kuwii aad is-tusi jirteen adduunka marki aad joogteen, ka dibna eega in aad abaalmarin ka heshaan iyo in kale.”

Waxa aynu halkaas ka arkaynaa aayadarrada qabsan doonta Qiyaamaha qof kasta oo uu qalbigiisa cudurkani dhaawaacay __Alle ha innaga badbaadiyee__.

Dadkeenni wanaagsanaa iyo Istusnimada

Qisada laad

Caalimki weynaa ee Cabduraxmaan Binu Abii Laylaa, ayaa waxa uu Salaatu-laylka ku tukan jiray gurigiisa. Haddii isaga oo Salaadda ku jira uu maqlo cid ag maraysa, ama ku soo socota waa uu joojin jiray Salaadda, inta uu dhuunto ayaanu iska dhigi jiray mid hurda. Marka uu qofki doonayey ka war helo in uu hurdana waxa uu odhan jiray: *“horta ninkani hurdo badanaa, mar kasta waa mid firaashka jiifa une!”* Mana oga in uu ninkani Salaatu-laylka tukado, iyagana uu ka qariyo.

Nafaha aadamaha iska dhaadhiciyaa waxa ay unkumaan oo ibafuraan⁴ camallo ay isku tusayaan dadkaas, isna camal uu waday oo uu ku guda jiray ayuu u joojinayaa si aanay dadku u arag, oo aanay u odhan: *“wuu cibaado badanyahay”*, ka dibna aanay naftiisu ka tagin

⁴ – Ibafur: bilaabid

Alle-dartiinnimadi, oo u banbixin Is-tusnimo. Taasina waa arrin aan dhayal iyo dhawaan ku iman Karin, ee u baahan dadaal dheer iyo nafta oo lagu dhibo wixi danteeda ah, inlayn dhibta adduun ee ay dheefta ay ku noolaanayso ku helaysaba waa ta u adkaysata, ee jid dhaw iyo mid dheerba u martee.

Qisada 7aad

Nin la odhan jiray Xamsa Binu Dahqaan ayaa u yimi Caalimki cibaadada badnaa ee Bishr al-Xaafii, waxaana uu ku yidhi: *“waxa aan doonayaa in aan maalin si gaar ah kuugu imaaddo”* sheekhina waxa uu ku yidhi: *“dhib male, ee maalin soo xaddido”*, ninki sheekha u yimi ee Xamsa, ayaa waxa uu yidhi: *“maalin baan u imi isaga oo aan dareensanayn, ka dibna waxa aan arkay isaga oo inta uu cooshad yar galay, ku tukaday 4 Rakcadood, oo haddaan is dhaho sidi uu u tukaday adna u tuko aanan wanaaggooda gaadhsiin karayn halki uu gaadhsiiyey, waxaanan maqlay isaga oo Sujuudda marki uu marayey leh: “Allahayow Carshigaaga korkiisa adiga oo jooga ayaad ogtahay in qarsoonaanta aan ka jeclahay*

caannimada, Allahayow Carsahigaaga korkiisa adiga oo ku sugan ayaad ogtahay in aan faqriga ka jeclahay hodantinnimada, Allahayow Carshigaaga korkiisa adiga ku sugan ayaad ogtahay in jacaylkaaga aanan cidna ku ladhayn” ka dibna waxa i qabtay hiinraag, oo waan is-hayn kari waayey, waanan ooyey, inta uu maqlay ayaa uu isaga oo ducadii wada dabada kaga sii qabtay oo uu yidhi: “Allayow kan ooyaya haddaan Meesha ku ogahay in aanan hadalkaas maqashiyeenna waad ogtahay.”

Caalimka qoray dhiganeha (Dabaqaat al-Xanaabilah), ayaa waxa uu ka sheekeeyey Caalimki weynaa ee C/qani al-Maqdisi, waxaana uu sheegay in uu ku xidhnaa Baytal-Maqdas, habeenki ayaa uu inta uu istaagay tukaday, oo uu Alle gacanta hoos hoorsaday, waxaana jeelka kula xidhnaa duul Yuhuud iyo Nasaaro ah. Caalimki waa uu ooyey heer uu waagi ka baryey, markaas ayaa ay duulki arkeen ninkan cibaadada badan, waxaana ay u tageen maamulka jeelka, oo ay ka dalbadeen in la sii daayo, waxaana ay u sheegeen in ay diinta Islaamka qaateen. Maamulki jeelku waxa ay waydiiyeen in uu isagu

ugu yeedhay diintan iyo in kale? Waxaana ay u sheegeen in aanu afka u kala furin, ee uu hal habeen aakhiro xasuusiyey un.

Qisada ʻraad

Caalimki weynaa ee Camar Binu Qays ayaa waxa uu soomayey 20 sano __soonki sunnaha ahaa__, ehelkiisuna may ogayn; oo inta uu cuntada ka qaado guriga, isaga oo leh: “*waxa aan ku cunayaa goobta shaqada*”, ayuu ku sadaqadaysan jiray Masaakiinta. Bal u fiirso cidda uu ka qariyey halka ay gaadhay, oo ah ooridiisi ay siraha isku qarsanayeen. Waxaana sugan in marka ay hawl adag ku habsato waxyaabaha lagaga bad-baado ay ka mid tahay cibaadooyinka qarsoonaa ee qofka iyo Allihii un ay isla ogaayeen, sidoo kale waxaa lagu taliyaa in ay jirto cibaadooyin qarsoon oo aan cidi ogayn, aan ka ahayn Alle; inlayn isaga waxba kama qarsoomaane.

Qisada 1aad

Caalimki Ayuub as-Sakhtiyaani ayaa waxa ahaa mid habeenki oo dhan taagan oo Salaatu-layl tukada, oo aanay cidi ogaan oo qariya. Marka Subaxa loo kacayo ayaa uu samayn jiray cod dheer oo la maqlayo, oo ah codka ay dadku marka ay hurdada ka soo kacaan dhahaan; isaga oo iskaga dhigaya dadka in uu yahay mid xalay oo dhan hurday.

Qisada 2aad

Camar Binu Saabit, ayaa waxa uu yidhi: “*marki uu dhintay Cali Binu Xusayn, ee la maydhay, ayaa dhabarkiisa lagu arkay astaan madow. Markaas ayaa la waydiiyey dadki ka ag dhawaa oo la yidhi: “waa maxay astaantani?” markaas ayaa la yidhi: “habeenki ayaa uu daqiiqda u qaadi jiray Masaakiinta reer Madiina.”*”

Dhaymada iyo dawada xanuunka Istusnimada

Waxa jira waxyaabo badan oo qofka ka kaalmaynaya in wax kasta oo wanaagsan oo uu qabanayo uu u qabto Alle dartii, aadamehana aanu waxba iyaga isha u buuxin, oo aanu iska dhaadhicin.

Waxyaabaha lagu dhayayo dhaawaca Istusnimada, waxa ka mid ah:

1. In uu qofku camalkiisa qariyo. Luqmaanki xikmadda badnaa ayaa waxa lagu yidhi: *“Istusnimada maxaa u dawo ah?”* markaas ayuu ku jabaay: *“camalka oo la qariyo”*, waxa haddana la waydiiyey: *“sidee baa loo qarinayaa”*, waxaana uu ku jawaabay: *“wixi camala ee ay khasab tahay in ay dadku arkaan, Alle dartiinnimo mooyee wax kale kaas haku qaban, wixi camala ee aanay dantu kugu qaban in ay dadku arkaanna jeclow in Alle mooyee aanay cid kale ogaan, camal kasta oo ay dadku kugu arkaanna haba tirsan, ee hilmaan.”*

٢. In qofku uu Meesha ka saaro isha iyo seeska ay is-tusnimadu ka imanayso. Inta badan is-tusnimadu waxa ay ku timaaddaa doonis uu qofku rabo magac iyo maamuus.
٣. In uu qofku maanka ku hayo taagdarrida iyo tamaryaraanta dad uu is-tusayo, bal maxay tari karaan; inlayn waxa cidda aad ka haybadaysataa waa cid wax kuu taraysa, oo meel kaaga gudbane. Midda kale cidda quluubta aadaha haysaa soo Alle ma aha! oo qofkan uu is-tusayo ka istuska ahi uu qalbigiisi uu islahaa hakuu soo jeestaba Alle ka jeediyo? Allena muu raalligalin, addoonkina looma soo jeedin qalbigiisi. Hore ayaa ay Soomaalidu u sheegeen oo waxa ay ku maahmaaheen (baryaaye, waa aadane, bixiyaana waa Alle), oo haddi aduun laga hadlayey qalbiga qofkuna waa mid Alle uu bixiyo qalbigiisa, oo dad badan oo uu qofku isleeyahay qalbigooda ha kuu furaan, ayaa Alle ka xidhayaa; sababuhuna way badanyihiin, waxa se ka mid ah tan aynu

sheegnay ee ah in qofka Alle raalingalintiisa
uga tagay, in uu addoon raalli galiyo.

KIBIRKA | ISLA-WEYNIDA

Qeexid

Kibirku waa *qofka oo iska weyneeya dadka kale, isaga oo liidaya, oo ku xaqiraya xaaladda ay ku suganyihiin, mid abuur ha ahaato ama mid bulsheedbee*. Nebiga (SCW) oo Kibirka ka hadlayaana waxa uu yidhi:

"ولكن الكبر بطن الحق وغمض الناس" (°).

“Hase ahaatee Kibirku waa xaq oo la diido iyo dadka oo la liido.”

° Musnadu ash-Shaamiyiin.

Kibirka iyo diinta

Dhaqanka Kibirku waa mid ka mid ah astaamihi ay lahaayen Yuhuuddu, Alle ayaana isaga oo ka warramaya yidhi:

﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا مِنْ بَعْدِهِ
بِالرُّسُلِ ^{صل}وَأَتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ
الْقُدُسِ ^{قل}أَفَكُلَّمَا جَاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُكُمْ
اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ﴾^(٦).

*“...Ma mar kasta oo uu Rasuul idiinla yimaaddo
waxa aanay naftiinnu jaman ayaad kibraysanaa,
oo aad Rusushi badhna beeninaysaan badhna
birta u aslaysaan/dilaysaan!”*

Kibirku waa dhaqan sillan oo surmoseegto leh, oo sida ay diintu inoo sheegyay qofki leh u sababa in uu naarta galo, Nebiga ayaa waxa uu yidhi:

^٦ Suuradda al-Baqra, Aayadda: ٨٧.

"لا يدخل الجنة من كان في قلبه مثقال ذرة من كبر" (٧).

“qofki uu qalbigiisa waxyar oo Kibir ahi ku jiro,
ma galayo Jannada.”

Kibirka iyo santaaggu waa dambigi ugu horreeyey ee Alle laga galo, oo Ibliis marki uu Alle faray/amray in uu u sujuudo Nebi Adam __Sujuud sharfid__ waa uu diiday, isaga oo ku andacoonaya in uu ka sharaf badanyahay, oo isaga __Ibliis__ laga abuuray dab holcaya, Aadamna dhoobo. Qof kasta oo dhaqanka Kibirka lehna waxa uu ka wataa Ibliis, oo Macallin ugu ah __Alle ayaa aynu ka magan galnee__.

^٧ Saxiixu Muslim (١٤٩).

Dadkii wanaagsanaa iyo Kibirka

Qisada laad

Habeen habeenada ka mid ah ayaa waxa madaxweynihi Muslimiinta ee Cumar Binu C/casiis la joogay duul arrin uga fadhiyey, oo ka doonayey in ay xaajo ay leeyihiin uu u dhammeeyo. Iyada oo fadhigi lagu gudo jiro ayaa uu iftiinki u baxayey ka damay, madaxweynihi Muslimiinta ee Cumar ayaa inta uu kacay soo hagaajiyey, markaas ayey ku dhaheen: *“annaga ayaa soo hagaajin lahayne maad iskadaysid?”* isna waxa uu ugu jawaabay: *“oo maxaa iskakay dhimay, aniga oo Cumar ah ayaan tagay, aniga oo Cumar ahna waan soo laabtee?”*

Qisada raad

Basaar ayaa waxa uu ka sheekeeyey Caalimki weynaa ee Ibnu Taymiya, waxa uu yidhi: *“inti aan la joogay waxa uu ku dheeraaday karaamayntayda iyo is-dhuldhigga, heer aanu iigu yeedhi jirin magacayga, ee uu iigu yeedhi jiray naanaysaha kuwa ugu fiican. Aad ayaa uu noo karaamayn jiray,*

oo marka aanu gurigiisa ka soo baxno; si aanu wax u soo akhrisanno, isaga ayaa qaadi jiray buugga aanu sidanno, qofna umuu ogolaan jirin in uu qaado, marar badanna aniga oo ka baqaya in aanu xaqi macallinka ka gaabinnay ayaan u cudurdaari jiray; si aanu uga qaadno kitaabka, markaas buu odhan jirin: “in aan madaxa ku qaado ayaa ka habboonayd, wax uu hadalki Alle ku yaallo miyaanan qaadayn.” Waxaanu fadhiisan jiray kursiga hoostiisa marka uu wax dhigayo, markaas ayaan aad ula cajabi jiray Is-dhuldhiggiisa.”

Qisada 7aad

Caalimki weynaa ee Ibnu Baas, ayaa isaga oo Masjidka ka sii baxaya waxa loo sheegay in ay gabadhi sugayso; ayna jirto hawl ay ka rabto, inta uu kaabaddi Masjidka fadhiistay, ayaa uu ushiisina cuskaday, iyadina inta ay u timi ayaa ay wixi ay waydiimo qabtay waydiisay, manuu kicin heer ay iyadu dhaqaaqaday, marki ay warcelinihi Sheekhu u dhammaadeen.

Qisada 1aad

Isla Sheekh Ibnu Baas, ayaa waxa soo garaacay wiil yar, oo ku yidhi: *“Sheekh Alle ha idin barakeeyee waxa aan soo jeedin lahaa in magaalo kasta aad gaysaan Sheekh Caalim ah, oo u fatwooda; si ay u fududaato wada-xidhiidhki bulshada iyo Culimadu”* ka dibna Sheekhi ayaa yarki waydiiyey da’diisa, isna waxa uu u sheegay in uu 13 jir yahay. Kadibna Sheekhi ayaa dawladda waraaq u qoray uu codsigi inanka yar ku fulinayo, waxaana ka mid ahaa waxyaabihi layaabka lahaa ee uu ku qoray waraaqda: *“...waxa ay soo jeediyeen qaar nasteexeeyayaasha ka mid ahi...”*

Muu odhan: “qaar ka mid ah dhalinyaradu”, ee waxa uu ka raacay soo-deedinta, da’dana waa uu iska dhaafay.

Qisadii 2aad

Waxa uu Cumar Binu Khaddaab waraaqdi uu u diray badhasaabkiisi Abii Muuse al-Ashcari, ku yidhi: *“xukun aad manta xukuntay in aad dib ugu*

noqoto, oo aad sidi saxa ahayd ugu soo laabato, yaanay naftaadu kuu diidin. Xaqu waa mid soo-jireen ah, waxbana ma buriyaan, in aad xaq raadiso oo aad baadh-baadho sida san, ayaa ka roon oo dhaanta in aad wax aan xaq ahayn ku sii adkaysato.”

DHAYMADA IYO DAWADA KIBIRKA

Dawooyinka kibirku waa ay badanyihiin, waxaana ka mid ah:

١_ In uu qofku marka uu dhaqankan isku arko uu naftiisa waxyaabaha qaar ku ciqaabo, oo waxa la sheegay in Saxaabigi la odhan jiray Cabdullaahi Binu Sallaam, uu soo maray suuqa isaga oo sita xidhmo xaabo ah. Waxa la waydiiyey: “maxaa kugu qaaday falkan, adiga oo aan Alle kugu qaban?” waxa uu ugu jawaabay: *“nafta ayaan Kibirka kaga jabinayaa!”*

٢_ In uu qofku naftiisa u arko sida dadka oo kale, oo uu aamino in aanu waxba dheerayn, dadkuna aanay ku kala wanaagsanayn cibaadada Alle mooyee wax kale, sida uu Alle Suuradda Xujuraat, Aayadda 13aad ku yidhi: *“ka idiinku milgaha iyo maamuuska badan Alle (SCW) agtiisa, waa ka idiinku Alle-ka-cabsiga badan.”*

٣_ In uu qofku dareemo weynida Ilaahay (SCW); waayo weynidu waa mid ka mid ah astaamaha Alle (SWC).

ξ_ In uu qofku maanka ku hayo cidhibdambeedka uu Kibirku leeyahay, oo waynnagi hore u soo xusnay in uu Nebigu (SCW) sheegay in qofki uu Kibir ku jiro __haddii uu doono ha yaraadee__ aanu jannada galayn.

ο_ In uu qofku ogaado in Kibirku ku dambeeyo guuldarro, oo Alle ayaa leh:

﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ﴾^(٨).

“Ha noqonina sida kuwi baxay iyaga oo kibirsan, dadkana is-tusaya, jidka Allena hor istaagaya...”

ϰ_ In uu qofku xasuusto taagdarradiisa iyo halki uu ka abuurmay, oo biyo yar ahaa.

ϵ_ In Kibirka oo laga tago (Is-dhuldhiggu), uu sabab u yahay in Alle uu addoonka karaamo, milge iyo maamuus siiyo addoonka, oo uu magaciisa iyo mansabkiisaba kor u qaado. Nebiga

^٨ Suuradda al- Anfaal, Aayadda: ξϵ.

ayaa waxa uu yidhi: *“addoon Alle dartii isu dhuldhiga oo aanu Alle kor u qaadin ma jiro.”*

XAASIDNIMADA

Xaasidnimadu waxa weeye: *in uu qofku fisho, oo uu maanka ku qabto in nimcada ay dadka kale haystaan inta laga qaado, isaga lagu soo wareejiyo. Si kale marka loo dhigo waa qofka oo waxa uu qof kale haysto ee aanu kani haysan u quudhiwaaya, kana xumaada.*

Xaasidnimadu waa xanuun ka dhasha xanuun kale oo la dhaho (Cuqdad), taas oo iyaduna ka timaadda xanuunka Cadhada, waxaana Xaasidnimada ka dhasha waxyaabo xun-xun, oo aan tiro lahayn.

Diinta iyo Xaasidnimada

Diintu meel adag ayaa ay dhigtay Xaasidnimada, oo Alle iyo Rasuulkiisuba (SCW) waa waxa ay u ceebeeyeen si weyn. Alle (SCW), waxa uu Qur'aanka ku yidhi: *“ma waxa ay dadka ku xaasidayaana waxa uu Alle deeqdiisa iyo gobannimadiisa ku siiyey”?*⁹ (ʹ).

Rasuulkeenni sharafta badnaa (SCW) ayaa isaguna inoo sheegay caaqibo xumada Xaasidnimada, waxaana uu ina yidhi: *“Xaasidnimadu waxa ay camalka qofka u cuntaa sida uu dabku u cuno xaabada.”* (ʹʹ).

Qofka la xaasidayaa inta badan waa qof haysta wax aanu kan xaasidayaa haysan, waxaana ay Xaasidnimadu u qaybsantaa laba qaybood:

1. In uu qofka gallada iyo nicmada qofka kale haysto ka xumaado, kuna farxo in laga qaado nimcadaas. Taas ayaa ah Xaasidmo, mana bannaana.

⁹ Suuradda an-Nisaa', Aayadda 54.

¹⁰ Abii Daawuud.

٢. In aanu jeclaysan in nimcada laga qaado, ee uu jeclaysto in isagana taas oo kale la siiyo, tani ma aha Xaasidnimo, ee waxa la dhahaa (Majiirasho), oo ah wax aanad haysan, oo aad is leedahay “*adna yaa ku siiya*”, sida hebalba loo siiyey.

Sababaha Xaasidnimada

Waxa jira sababo dhawr ah oo keena Xaasidnimada, waxaana ka mid ah sababahaas:

١. Cadhada iyo collaytanka, oo ah in qofkan wax xaasidaya uu cadho u qabo kan uu xaasidayo, ama ay colaadi dhexdooda taallo.
٢. In ay qofka naftiisu qaali la noqoto, oo uu u arko in aanay cidba ka mudnayn in ay kormarto.
٣. Kibirka, oo ah in uu qofku isu arko in uu mudanyahay in isaga lagu daba safto, oo aanay ahayn in ay jiraan dad kale oo aan isaga ahayn oo haysta wax aanu isagu haysan.
٤. Xil iyo madax jacayl, oo ah in uu qofkan wax xaasidayaa jecelyahay in uu xil qabto, oo uu madax noqdo.
٥. Cibaado xumo, oo ah in qofkan wax xaasidaya ay cibaadadiisu yartahay, taasina ay keentay in uu qalbigiisu qallalo, oo uu sidaas uga xumaaday nimcada uu haysto qofkan uu xaasidayaa.

Cidhibdambeedki Xaasidyada!

Qisada laad

Madaxweynihi la odhan jiray al-Muctasim billaah, ayaa waxa u yimi nin reer miyi ah, isna waa uu martisooray oo soo dhaweeyey. Ka dibna waxa arrintaa ka xumaaday wasiir ka mid ah wasiirradi madaxweynaha, waxaanu ugu yeedhay gurigiisa, oo uu siiyey toon, waxaanu ku yidhi: *“madaxweynuhu wuu necebyahay urta toonta, ee marka aad u tagto afka qabso.”* Madaxweynihina waa uu u tagay, oo uu ku yidhi: *“ninki reer miyiga ahaa dadka ayaa uu ku leeyahay: “madaxweynaha afkiisu wuu urayaa”.*

Ninki reer miyiga ahaa oo cashar qaldan loo soo akhriyey, ayaa u yimi madaxweynihi isaga oo afka gacanta ku haya, madaxweynihina waxa uu u qaatay in uu ninkani leeyahay: *“madaxweyne afkaaga ayaa uraya”* oo maldahan, isna inta uu dhirbaaxay ayaa uu yidhi: *“waa dhab wixi uu ii sheegay wasiirku”* ka dibna inta uu waraaq soo qaatay

ayaa uu ku qoray: “*qofka waraaqdan sita dila*”, ka dibna inta uu u dhiibay ninki reer miyiga ahaa ayaa uu diray, isaga oo waraaqdi sita ayaa waxa arkay wasiirki, waxaanu mooday in ay tahay dammanad lacag lagu siinayo, si farsamaysan ayaa uu ugu qanciyey ninki reer miyiga ahaa in uu isagu waraaqda qaato, lacagna uu ugu beddelo, waanu yeelay ninki reer miyiga ahaa, sidi ayaanay ku kala tageen.

Marki uu wasiirki waraaqdi u geeyey ciddi ugu horraysay ayaa inlayn mabuu furine la akhriyey, amarki ku yaallaynaya waa la fuliyey oo qoorta ayaa loo dheereeyey.

Qisada 7aad

Nin maalqabeen ahaa ayaa geeriyooday, waxaana uu ka dhintay laba wiil. Labadi wiil waxa ay kala qaybsadeen dhaxalki aabbahood uga dhintay, kii yaraa ayaa ganacsigiisi si baaxad leh u koray; sababta oo ah daacadda Alle ayaa uu ku dadaali jiray, xoolihiisana meel xaaraan ah kumuu bixin jirin, halka walaalki weynaa uu ku bixin jiray wax kasta oo xun, muddo ka dibna ay dhammaadeenba gabi ahaan. Isaga oo aan waxba haysan ayaa uu walaakiisi yaraa soo dhawayn jiray, oo uu hooyin jiray, waxna siin jiray. Waxa se kii weynaa la xumaatay labada xaaladood ee kala gaddisan, waxaana uu u kuurgalay habki uu tijaarada walaalkii xididda ugu siibi lahaa, heer uu helay nin dhib badan oo cidda uu shaxda u dejiyaa aanay la waayin, oo indho la', marki uu u tilmaamay in safar uu walalkii leeyahay soo socdo, oo ay jidka u galayaan, ayuu muddo yar ka dib ku yidhi: *“diyaar garow way soo dhowdahay, oo waxa ay inoo soo jirtaa intaas oo mayle”*, isna inta uu yaabay ayaa uu ku yidhi:

“oo ma ilaa halkaas baad ka aragtaa, Allow araggaaga oo kale i sii” ka dib madaxa ayaa xanuunay, halki ayaanu ku indha beelay, safarki walaalkiina isaga oo aan cidna waxyeelin uu iska maray jidkiisi uu hayey.

Dawada iyo dhaymada Xaasidnimada

١_ In uu qofku mar kasta maanka ku hayo qoraalka Alle, oo aanu hilmaamin in Alle yahay cidda dadka abuurka iyo noloshaba u qaybisay; waayo haddii uu qofku taas maskaxdiisa ku cel-celiyo kama xumaanayo xaaladda ay umaddu ku nooshahay, oo kuwa isaga dhaama kuma dhaleecaynayo dhusinkaas^{١١} ay haystaan.

٢_ In aanu qofku waxa uu haysto ku qiimayn dadku waxa ay haystaan, ee uu qalbigiisa Alle ku xidho, isagana uu waydiisto wixi uu u arko in uu u baahanyahay.

٣_ In uu naftiisa baro in uu dhaho: *“tabaarakallaah”*, oo ah duco tilmaamaysa in uu Alle u barakeeyo marka uu arko dad haysta nimco aanu isagu haysan.

٤_ In qofka isaga oo yar lagu barbaariyo in uu ku farxo nimcada ay dadka kale haystaan.

^{١١} Dhusin: waxa la yidhaahdaa messha biyaha roobku heleen, ee inta uu dhulku biyihi ka dhergay doog soo saartay, biyihina ay ka sii qoyanyihiin aanay wali qallalin. Halkanna waxa aynu ka wadnaa **nolol wacan**.

◦_ In uu qofka wax xaasidayaa badiyo Istiqfaarta, qofkan uu xaasidayana uu u duceeyo.

᠖_ In uu qofku iimaankiisa dhiso, oo wax kasta oo keenaya in uu qalbigiisu qallalo uu ka dheeraado, waayo waatay Soomaalidu hore u dhaheen: “*nin qoyani biyo iskama dhawro*”, oo qof qalbigiisi qallalay wax xumaan ah oo uu daynayaa ma jirayso.

Maah-maaho

᠑_ Xaasid deeq ag taal lama xisaabsado.

᠒_ Xaasid ma liibaano.

᠓_ Xaasidow xoogga beel.

᠔_ Xaasidkaa xoolo u lahaw.

◦_ Xaasidku waa daallin dulman.

HAWO-RAACIDDA

Raacidda Hawadu waa: *(in qofka waxa xidhaya Ee xakamaha u noqonaya, ee uu iyaga wax ku qiimaynayo, oo haddii ay waxaasi wax xun ula eekaadaanna uu iska daynayo, haddii ay wax wacan noqdaanna uu ku dhaqaaqayo oo uu samaynayo, in halbeeggaasi uu noqdo naftiisa ayaa hawo-raacnimo ah)*. Halki ay ahayd in waxa qofka qabanaya ee halbeegga u noqonayaa uu noqdo waxyiga Alle iyo aqoonta aan waxyigaas baal marayn __suureba ma aha in ay iska hor yimaaddaan waxyi sax ah iyo aqoon la hubaaye__.

Alle waxa uu Qur'aanka kariimka ah ku sheegay ceebta iyo canaanta dul taalla qofka hawadiisa raaca. Waxaana ka mid ah Aayadaha uu Alle ku sheegay arrintan:

﴿أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِ وَغَشِيَ عَلَيْهِ غِثَابًا ۖ فَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا ۚ﴾
 ﴿يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ﴾ (١٢).

^{١٢} Suuradd Jaadiya, Aayadda: ٢٣.

“Waxa aad ka warrantaa qofka hawadiisa ka dhigtay ilaah uu caabudo, ee uu Allena lumiyeey, oo uu maqalkiisa iyo maankiisaba daboolay, oo araggana uu caad ka saaray, yaa Alle sokodii hanuunin kara?! Miyeydaan waantoobayn?!”

Dhibaatooyinka hawa-raacnnimada

١_ In hawada oo uu qofku raacaa ay ka soo horjeeddo ujeeddadi sharciga; waayo waxa uu Alle addoomada ugu waajibiyey waajibyadu waxa weeye in uu qofku hawadiisa ka baydho, oo uu raaco barti uu Alle u diray; si ay u muuqato inta uu le’egyahay isu-dhiibka uu Alle isu-dhiibay ee uu u hoggaansanyahay.

٢_ In qofka hawadiisa raaca aanu lahayn meel loogu soo hagaago, oo aanu salkiisu fadhiyin, ee kolba meeshi uu ka arko waxa uu jecelyahay uu u kacayo. Haddii uu is dhaho ra’yi iyo fikrad ku darso fakaare ilyartu is-qabatay waxa uu soo jeedinayaa fikrad salkeedu yahay sida ay naftiisu rabto, ee uu u arko in ay rayn-rayn^{١٣} u tahay.

^{١٣} Rayn-rayn; waxa loo yaqaanaa barwaaqada, badhaadhaha iyo nolosha wanaagsan.

፯_ In uu daliilka marka uu sida ay naftiisu rabto waafaqana qaadanayo, marka uu doonista naftiisa daliilku ka horyimaddana baalmarayo.

፪_ In uu umadda cadawgeeda u soo raaco, god-daloolloodana uu baadh-baadh.

፬_ In sida ay dadka Muslimiinta ahi yihiin uu barbar maro qofka hawa-raaca ahi, sidoo kalena uu dadka wanaagsan cay iyo ceebayn la dabajoogo.

Baryahan dambena waxa innagu batay dhalinyaro hadh iyo habeen baraha bulshada la jooga dhaleecayn ay ku hayaan Culimada, oo ay eed kasta iyaga dhabarka u saarayaan __ha yaraato ama ha badnaatee__. Culimadu waa bashar uu gaabisku ka dhici karo, oo ma odhanayo: “*waa Macsuumiin*”^፭, marka se ay timaaddo masuuliyadda iyo dhibaatooyinka umadda haysta xal-u-raadinteeda ma jirto cid iyaga kaga dareen badan, kagana dadaal badan.

^፭ Dad aan gefku ka dhicin.

Culimada iyo cid kastaba aragti waa lala wadaagi karaa, wax aanu ogayn waa la ogaysiinayaa, yaan se caddaaladda laga tagin.

FG

Culimada aan ujeedaa ma aha qof inta uu waxoogaa bartay, warbaahintana ka codsaday in ay erayga (sheekh) ka horraysiiyaan magaciisa, marka ay soo tebinayaan wixii ay ka duubeen amaba isagu ku qortay bartiisa uu ka adeegsado baraha bulshada, balse Culimada aan ujeedaa waa dadka u qalma erayga (Sheekh) iyaga oo aqoontiisa iyo ammaanadiisaba leh.

Marka laga hadlayo dareenka Culimada, ee ku aaddan bulshadooda iyo in ay u ilaaliyaan, Waa ta keentay in qaarkood la dilo, iyada oo umaddoodi arkayso. Qaarkood loo qarxiyey oo gaadhigi ay ku qarxiyeen uu ku dhex gubanayey muddo 10 daqiiqo ah, marki la is-yidhi aasana la waayey qaybo jidhkiisi ka mid ah, oo la aasay inti la helay. Waa ta keentay in qaarkood lagu soo xidhay jeel kasta oo dadka lagu xidhi jiray, dalkana ka jiray, maantana sidi u wada dadaalkii iyaga oo 70 jir ah (Sh. Mustafe X. Ismaaciil).

Dawada iyo dhaymada hawo-raacnnimada

Waxyaabaha lagu dawayn karo hawo-raacnnimada waxa ka mid ah:

١_ In xasuusta qofka aanay ka bixin in uu Alle addoon u yahay, oo wixi uu amray raacayo, wixi uu u diidayna daadifaynayo oo bar-bar marayo.

٢_ In qofku uu ogaado in aanu jirin aadame aan cid addoon u ahayn, ka aan Alle rumaysnaynna ku dhehoo; waayo qofku waxa uu cabudaa waxa isaga doonistiisa maamula, haddi markaa aanay doonistiisa maamulin amarrada Alle, ee ay naftiisu hagto doonistiisa, macnaheedu waxa weeye in uu naftiisa caabudo.

Caan-raadiska

In uu qofku isku dayo in uu noqdo caan, ay cid waliba taqaanno waa cudur ku dhaca dad badan oo innaga mid ah. Dadkaasi si ay u gaadhaan yoolkaas caatada ah ee ay cayinteen waxa ay maraan jid kasta oo ay is-leeyihiin waa uu idin gaadhsiinayaa. Qofkaasi samaynta dhaqankan ah in uu wax kasta iyo meel kasta isku qaado, isaga oo raadinaya caannimo waxa uu hilmaansanyahay in ay dhibaatooyin aad u tiro badan ka soo gaadhayaan, waana halka ay Soomaalidu kaga maahmaahaan: (meel walba ka muuqo, waa lagu muunad beelaa).

Baryahan waxa aad innoogu batay dhalinyaro meel kasta u maray si ay caan u noqdaan, siiba baraha bulshada. Waxa ay samaynayaan wax laga yaq-yaqsoodo oo diin iyo dadnimotoona aan ku habboonayn, ujeedka waxaas oo dhamina waxa weeye in ay dadku bartaan, oo ay caan noqdaan.

Dadkaas waxa ugu liita kuwa adeegsada baraha (tiktok), oo in ay caan noqdaan ay keentay

__sida ay iyagu is-tusiyeen__ in ay wax kasta oo laga xishoon jiray jabiyaan. Taasina waxa ay keentay marka laga yimaaddo dadka waaweyn ee noloshooda iyo qaabka ay noqonayso iyagu ixtiraama, in ay ubadki iyo ubixi umaddan u soo korayey dhaqan ahaan baaba'aan, oo wax ka tan weyn oo aanay sawiran Karin inta ay arkaan ay duruufu baraha bulshada taallaa keento in ay noqdaan jilaya jiil aanay gaadhin.

Waxa waajib diiniya ah ilaalinta ubadka iyo dhammaan qof kasta oo uu gaadhayo dhaq-dhaqaaqeenu __ha ahaato mid hadal ah ama ha ahaato mid fal ahe__ taasi waxay qof kasta oo damiir leh ku qaadaysaa in bulshadiisan dhibban, haddaanu xalkeeda qayb ka noqonayn aanu rafaadka haysta ragaadin^{1°} ugu sii darin.

Haddii qof walba oo innaga mid ahi uu hagaajin lahaa guriga uu joogo iyo dadka ku nool, waxa hubaal ah in ay dhammaan bulshadu ka qurux badnaan lahayd tan maanta, dhinac kasta haddii ay noqoto.

^{1°} Ragaad: waxa la yidhaahdaa marka neefka, siiba ka geela ah ay qodaxi muddo, socodkana uu kari waayo.

Sahal ma aha dhalin iyo dhallaan ummaddan u soo kacayey oo la rogaydhaqankoodi wanaagsanaa, ee ay waalidiintu ku soo bixiyeen wax kasta oo ay karayeen, hiil iyo hooba. Qof kasta oo sabab u ahaa in ay xumaadaan, ama muuqaalkiisa in ay daawadeen ha ahaato ama maqaalkiisa in ay akhriyeene isaguna qayb ayaa uu ka yahay gefka uu Alle qorayo, godabna waa uu ka galayaa ummadan, oo if iyo aakhiraba hawl baa u taalla haddaanu ka laaban oo aanu marin liibaanta dhabbaheeda; inlayn iyada ayaa libin¹¹ lagu helaaye.

¹¹ Libin: guul.

Dhibaatooyinka Caan-raadinta

Caan-raadintu waxa ay leedahay dhibaatooyin aad u fara badan, qaar dhaqan, qaar dhaqaale, qaar diineed, qaar dadnimo, qaar bulsheed iwm. Haddii aynu is dhahno wax ka mid ah ka sheegana waxaynu ka xusi karnaa:

1_ dhib diineed, oo sida uu qofkaasi isu leeyahay caan noqo ayaa uu marar badan baalmarayaa diinti Islaamka ee quruxda badnayd iyo waxyaabihi ay ina faraysay.

2_ dhib dhaqaale, oo maadaama waxa uu rabaa ay caannimo tahay waxa uu ku bixinayaa wax kasta oo maal uu helayo.

3_ dhib dhaqan, oo waxyaabaha uu qofkaasi ku dhaqaaqayo maadaama y hadaf caannimo ah u socdaan, ma kala eegayo in ay dhaqanka umaddiisa ka hor imanayso iyo inkale.

4_ dhib caafimaad, oo marar badan waxyaabaha uu caannimada ku raadinayaa waa waxyaabo aanu jidkhkiisu awood u lahayn samayntooda, amaba waa cuntooyin aan u fiicnayn caafimaadka

naftiisa, haddii ay noqoto xaddiga uu ka cunayo,
iyo haddii ay noqoto xilliga uu ku cunayaba.

Dawada iyo dhaymada Caan-raadiska

Waxyaabaha dhibka caan-raadiska lagu dawayn karo waxa ka mid ah:

١_ In uu qofku ogaado in samooyinka caan laga noqodaa ay muhiim tahay, ee caannimada dhulku aanay muhiim ahayn.

٢_ In caannimadu aanay ahayn wax jooga, oo waxaad aragtay mid sannad ka hor uu baraha bulshuhu u xidhnaa, oo haddana aan laba xasuusan hadda, ee uu booskiisi mid kale galay/shay.

Dhexgalka

Waxa aynu dhexgalka uga jeedjnaa wixi baahida qofka iyo bulshada ka baxsan, inta bannaana lagu talo tago dhanka dhexgalidda dadka.

Dhibaatooyinka Dhexgalka

Dhibaatooyinka uu dhexgalka badani leeyahay waxa ka mid ah:

1_ In uu qalbiga qofka ka dhigo mid ay adag tahay in uu dabco, ee uuba noqdo mid ad-adag.

2_ In marka uu waayo dadki uu bartay ee cawaysyada iyo kulannada ay ku wada qaadan jireen uu aad ugu hiloobayo oo ugu boholyoobayo, halki ay ahayd in uu qofku naftiisa ka war doono, waxa ay ku xuntahay, waxa ay ku fiicantahay, iyo dhisiddeeda __hadday aqoon tahay, hadday xirfado tahay iyo hadday saqaafad guud tahayba__, ee ay ahayd in uu qofku Allihii u go'o, oo uu yeesho cibaadooyin aanay cidi ogayn; si ay uga mid noqdaan waxyaaba uu ku bad-baadayo marka ay arrimuhu adkaadaan.

۳_ In ay hawlihiisi iyo danihi gaarka ahaa ee uu lahaa ay kaga lumaan badsashada dhexgalka dadka iyo asxaabta aanu u xisaabsanayn xilliga uu la kulmayo, xaaladda laga hadlayo iyo goorta la xaroonayo, ee laga soo laabanayo xayndaabki lagu kulmi jiray.

۴_ In dhexgalkan badani haddaanu ahayn mid danta qofka iyo ta umadda lagu xalliyo uu aakhiro noqonayo mid laga shallaytamo, oo farta dhexda laga qaniino. Alle ayaa isaga oo arrintan inoo sheegaya yidhi:

﴿الْأَخْلَاءُ يَوْمَ ذِئْبَعْصُهُمْ لِبَعْصِ عَدُوِّهِمُ الْإِلَّاهِ الْمُنْتَقِينَ﴾ (۱۷).

*“Kuwi saaxiibbada ahaa ifka, maalinka qiyaame
waxa ay isu noqonayaan cadow, kuwi Alle ka
cabsan jiray mooyee”*

^{۱۷} Suuradda Sukhruf, Aayadda: ۶۷.

Dhaymada dhexgalka

Waxa ka mid ah waxyaabaha dhaymada iyo dawada u noqon kara dhexgalka badan:

1_ In uu qofku isku dayo in uu dadka u dhexgalo wixi wanaag ku jiro, oo naftiisa iyo bulshadaba uu nafci ugu jiro. Nebiga ayaa isaga oo arrintan tilmaamaya xadiis ku yidhi:

"المؤمن الذي يخاطب الناس ويصبر على أذاهم أفضل من الذي لا يخاطب الناس
ولا يصبر على أذاهم" ^(١٨).

*“Qofka Mu’minka ah, ee dadkiisa dhex gala, una
dulqaata wixi dhib ah ee kala kulama, ayaa ka
wanaagsan qofka aan dhex galin, dhibna aanay
kala kulmin”*

Waxa aad arkaysaa sida ay diinteennu u dhiirrigalisay in qofku bulshadiisa dhex galo, waxa se lagu ladhay in danta uu u dhexglayaa ay

^{١٨} Musannafu Ibnu Abii Shayba.

tahay in uu wax u kordhiyo dantoooda adduun iyo ta aakhiro ah, ama uu isaguba ka soo korodhsado.

ƒ_ In marka uu arko in kulannada uu la wadaago asxaabtiisu aanay u soconnin habki aynu u soo sheegnay ee haa in wax la kala faa'idaysto uu isku dayo qofku beddelo kulannada noocaas ah. Midbaana muhiim ah, oo ay tahay in aynu ogaanno. Innaga oo ku dadaalayna in aynu asxaab samaysanno, oo aynu xidhiidho fiican bulshada la yeellanno, haddana mar kasta waxa ka horraysa in uu qofku naftiisa dhiso, siiyana danaynta koobaad, hadday noqoto cibaado, aqoon, akhris, iwm.

RAADRAAC

Carabi

__ كتاب التعريفات، المؤلف: علي بن محمد بن علي الزين الشريف الجرجاني (المتوفى:

١٦٨١هـ)، المحقق: ضبطه وصححه جماعة من العلماء بإشراف الناشر، الناشر: دار الكتب

العلمية بيروت - لبنان، الطبعة: الأولى ١٤٠٣هـ - ١٩٨٣م عدد الأجزاء: ١.

__ مسند الإمام أحمد بن حنبل، المؤلف: أحمد بن حنبل، المحقق: شعيب الأرناؤوط

وآخرون، الناشر: مؤسسة الرسالة، الطبعة: الثانية ١٤٢٠هـ، ١٩٩٩م، عدد الأجزاء

: ٥٠ (٥٤+٥ فهرس).

- ٥٠ قصة من قصص إخلاص السلف، محمد عامر ياسين.

__ موسوعة الخطب والدروس، جمعها ورتبها الشيخ علي بن نايف الشحود.

__ الحاوى فى تفسير القرآن الكريم، ويُسمّى (جَنَّةُ الْمُشْتَقِ فِي تَفْسِيرِ كَلَامِ الْمَلِكِ

الْخَلَّاقِ)، المؤلف: عبد الرحمن بن محمد القماش، إمام وخطيب بدولة الإمارات

العربية _ عفا الله عنه وغفر له، عدد الأجزاء / ٨٤٠.

__ مسند الشاميين، المؤلف: سليمان بن أحمد بن أيوب أبو القاسم الطبراني، الناشر:

مؤسسة الرسالة - بيروت، الطبعة الأولى، ١٤٠٥ - ١٩٨٤، تحقيق: حمدي بن عبد

المجيد السلفي، عدد الأجزاء: ٤.

__ صحيح مسلم، المؤلف: مسلم بن الحجاج أبو الحسين القشيري النيسابوري، الناشر

: دار إحياء التراث العربي - بيروت، تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي، عدد الأجزاء: ٥.

— مدارج السالكين بين منازل إياك نعبد وإياك نستعين، المؤلف : محمد بن أبي بكر بن قيم الجوزية.

الناشر : دار الكتاب العربي - بيروت، الطبعة الثانية ، ١٣٩٣ - ١٩٧٣ ، تحقيق : محمد حامد الفقي، عدد الأجزاء : ٣.

— موسوعة الأخلاق الإسلامية، إعداد: مجموعة من الباحثين بإشراف الشيخ علوي بن عبد القادر السقاف، الناشر: موقع الدرر السنية على الإنترنت dorar.net، عدد الأجزاء: ٣

— الجامع الصحيح للسنن والمسانيد، المؤلف: صهيب عبد الجبار، عدد الأجزاء: ٣٨، تاريخ النشر: ١٥ - ٨ - ٢٠١٤.

— فتاوى الشبكة الإسلامية معدلة، هذه فتاوى من مركز الفتوى بموقع الشبكة الإسلامية، بإشراف : د.عبدالله الفقيه.

— الأخلاق الزكية في آداب الطالب المرضية، المؤلف: أحمد بن يوسف بن محمد الأهدل، الناشر: مكتبة الملك فهد الوطنية، الطبعة: الثالثة، ١٤٣١ هـ - ٢٠١٠ م، عدد الأجزاء: ١.

— الحاوى فى تفسير القرآن الكريم، ويُسمّى (جَنَّةُ الْمُشْتَقِ فى تَفْسِيرِ كَلَامِ الْمَلِكِ الْخَلَّاقِ)، المؤلف: عبد الرحمن بن محمد القماش، إمام وخطيب بدولة الإمارات العربية، عفا الله عنه وغفر له، عدد الأجزاء / ٨٤٠

— سلامة الصدر، وخطر الحقد، والحسد، والتباغض، والشحناء، والهجر، والقطيعة - مفهوم، وأسباب، وآداب، وأحكام، وعلاج فى ضوء الكتاب والسنة، المؤلف: د. سعيد بن علي بن وهف القحطاني، الناشر: مطبعة سفير، الرياض، توزيع: مؤسسة الجريسي للتوزيع والإعلان، الرياض، عدد الأجزاء: ١.

___ موسوعة الرد على الصوفية، المؤلف: مجموعة من العلماء

Soomaali

___ Nuun, Muxammad Yuusuf.

___ Suugaantu waa dhaxal, Kalsuum Cusmaan Aw
Muxammad.

___ Astamaha guud ee maansada Soomaaliyeed,
Cabdalle Cumar Mansuur.

Dhammaad